

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Rähä, Antti

Title: Suomalainen 1700-1800-lukujen 'talonpoika' historiankirjoituksessa : määritelmiä ja rajanvetoja

Year: 2024

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittaja 2024

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Rähä, A. (2024). Suomalainen 1700-1800-lukujen 'talonpoika' historiankirjoituksessa : määritelmiä ja rajanvetoja. Pohjolan historiankirjoitus : tiedeblogi Suomen ja muiden Pohjoismaiden historiografiasta, 16.2.2024.

<https://pohjolanhistoriankirjoitus.blogspot.com/2024/02/>

Pohjolan historiankirjoitus

Tiedeblogi Suomen ja muiden Pohjoismaiden historiografiasta - ISSN 2737-1948 / CC BY

[Etusivu](#)[Blogi & toimituskunta](#)[Kirjoita blogiin!](#)[Historiografista tutkimusta](#)

16.2.2024

Suomalainen 1700–1800-lukujen 'talonpoika' historiankirjoituksessa – määritelmiä ja rajanvetoja

Antti Rähä

Kielitoimiston sanakirjan mukaan 'talonpoika' on "omistamaansa, vuokraamaansa tms. maata viljelevä ja siitä pääasiallisen toimeentulonsa saava mies, maanviljelijä". *Suomen etymologisessa sanakirjassa* maanviljelijäksi määritelty talonpoika-sana periytyy kantasanaan 'talo'. Talo-sanana johdannaisia ovat muun muassa talollinen, talous, talonmies ja talonpoika. Sana 'talo' on etymologisesti samaa sanuetta kuin 'talas', joka pohjautuu sekä erä- ja pyyntitalouteen viittaavaan sanastoon että tukemiseen (kannatinhirsit, kattoparru), perustuksiin (jalusta, pohja, lattia) ja suojaan (kota, koju, katos) viittaavaan terminologiaan.

Christfrid Gananderin laatiman ensimmäisen suomenkielisen sanakirjan (käsikirjoitus valmistui 1787) *Nytt finskt lexiconin* mukaan talonpoika-sana vastaa ruotsinkielistä sanaa 'bonde'. Elias Lönnrotin *Suomalais-ruotsalaisessa sanakirjassa* (1880) vastineita ovat 'bonde', 'landtfolk' ja 'allmoge'. *Svenska Akademiens ordbokin* mukaan 'bonde' tarkoittaa "allmogeman som brukar egen jord; hemmansägare; äfv. om allmogeman som (för egen räkning) brukar andras jord; landtman; motsatt å ena sidan: herre, herreman, å andra sidan: torpare, arbetare, tjänare o. d.; äfv. allmännare, om landtbo som ägnar sig åt jordbruk o. icke tillhör herrskapsklassen." Maansa viljelystä ja tilanomistajuudesta käynnistyvä määritelmä sisältää edelleen lukuisan määrän erilaisia tarkennuksia. Gananderin sanakirjassa 'talollinen' määritetty puolestaan (mieheksi) "som äger gård eller hemman, landtbrukare."

Suomalaiseen historiankirjoitukseen muiden Pohjoismaiden tavoin sisältyvä tulkinta vapaasta maata omistavasta talonpojasta on helppo löytää myös edellisistä sanakirjamääritelmistä. Samaan aikaan ne alleviivaavat kuitenkin tulkinnan taustalle jäävää 'talonpojan' yhteiskunnallista heterogeenisuutta.

Poliittis-sosiaalishistoriallinen talonpoika

Eino Jutikkala määrittelee suomalaisen maataloushistorian keskiöön kuuluvassa *Suomen talonpojan historia* (1958) -teoksessaan talonpojan poliittisen toimijuuden kautta. Aikaisemmasta talonpoikia isänmaallis-kärsimyshistoriallisesta näkökulmasta tarkastelleesta tutkimuksesta eroten Jutikkala lähestyi talonpoikia poliittis-yhteiskunnallisen analyysin avulla. Terminologisesti hän identifioi säätyvallan ajan talonpoikaissäädyn vaalikelpoisuutta tarkastellessaan talonpojiksi "perintötilalliset ja kruununtilojen haltijat, mutta ei rälssilamputeja eikä niitä, jotka vuokrasivat maata, lukuun ottamatta akatemiain ja muiden vastaavien laitosten tiloja viljeleviä talonpoikia." (Jutikkala 1958, 273) Talonpoikaisuus määrittyi näin ollen maahan sidotuksi oikeudeksi.

Lähimmäs talonpojan arkea Jutikkala pääsee tarkastellessaan talonpoikaista maanomistajuutta, kun talonpojisto muodostui yhdistys- ja vakuuskirjan (1789) myötä "yhteiskunnallisessa suhteessa täydelliseksi säädiksi [...]; mutta samalla tämä laki avasi tien tulevaisuuteen, 'porvarilliseen' yhteiskuntaan, joka ei tunne säätyeroja eikä maanluontoja." (Jutikkala 1958, 293) Jutikkalan viittaus erilaisiin maanluonnoista riippumattomaan 'porvarilliseen' yhteiskuntaan painottaa talonpojan määrittymistä

Pohjolan historiankirjoitus

Tarkastele profiilia

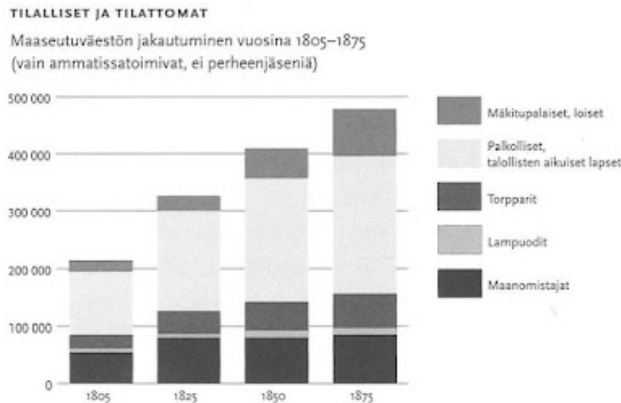
BLOGIARKISTO

[helmikuuta 2024 \(1\)](#)[tammikuuta 2024 \(1\)](#)[joulukuuta 2023 \(1\)](#)[marraskuuta 2023 \(1\)](#)[lokakuuta 2023 \(1\)](#)[syyskuuta 2023 \(1\)](#)[elokuuta 2023 \(1\)](#)[kesäkuuta 2023 \(1\)](#)[toukokuuta 2023 \(1\)](#)[huhtikuuta 2023 \(1\)](#)[maaliskuuta 2023 \(1\)](#)[helmikuuta 2023 \(1\)](#)[tammikuuta 2023 \(1\)](#)[joulukuuta 2022 \(1\)](#)[marraskuuta 2022 \(1\)](#)[lokakuuta 2022 \(1\)](#)[syyskuuta 2022 \(1\)](#)[elokuuta 2022 \(1\)](#)[kesäkuuta 2022 \(1\)](#)[toukokuuta 2022 \(1\)](#)[huhtikuuta 2022 \(1\)](#)[maaliskuuta 2022 \(1\)](#)[helmikuuta 2022 \(1\)](#)[tammikuuta 2022 \(1\)](#)[joulukuuta 2021 \(1\)](#)[marraskuuta 2021 \(1\)](#)[lokakuuta 2021 \(1\)](#)[syyskuuta 2021 \(1\)](#)[heinäkuuta 2021 \(1\)](#)[kesäkuuta 2021 \(1\)](#)

TUNNISTEET

[1500-luku](#)[1600-luku](#)[1700-luku](#)[1800-luku](#)[1900-luku](#)[1980-luku](#)

yhteiskunnallisen vaikutusvallan kautta. Näin tulkituna rajanveto rinnastaa Jutikkalan tutkiman talonpojan osaltaan maanluonnosta riippumattoman maatilän isäntään.

Maanomistajien määrän kasvu vuosien 1805–1825 Suomessa perustui Eino Jutikkalan mukaan Vanhan Suomen liittämiseen (1812) osaksi muuta Suomea. Vanhan Suomen talollisia ei voi kuitenkaan rinnastaa maanomistajiin, sillä he olivat 1800-luvun jälkipuoliskolle asti lähes läpeensä kruununtalollisia. Lähde: Jutikkala 2003, 448.

Arvo M. Soinisen *Vanha maataloutemme* -teos (1974) kuuluu *Suomen talonpojan historian* tavoin suomalaisen maataloushistoriografian ytimeen. Soinisen mukaan rakenteeltaan Suomen epäyhtenäinen maatalousväestö sisälsi erilaisia sosiaaliryhmiä varakkaista tilanomistajista ja talonisännistä köyhiin maatyöläisiin. Maatalousväestön ylimmän kerroksen muodostivat ”ne maanviljelijät, jotka omistivat viljelemänsä maan, siis tilanomistajat ja talolliset.” (Soininen 1974, 28) Kyseisen kerroksen Soininen jakaa kolmeen ryhmään eli säätyläismaanomistajiin (suurtalolliset), ratsutilallisiin (rusthollarit) ja talollisiin. Kaksi viimeisintä muodostivat edelleen talonpoikaisen maanviljelijäväestön eli talolliset.

Talolliset jakautuivat Soinisen mukaan edelleen kahteen osaan sekä kameraalisesti (perintö-, kruunu- ja rälssitalonpoikiin) että suhteessa ruotuarmeijan ylläpitoon (ratsuja jalkaväki). Talonpoika- ja talollisryhmän jakolinjojen vastakohtana näyttäytyy teoksessa *Sukupolvien perintö* (1985) oleva Ilkka Mäntylän teksti ”Talonpoika yhteiskunnassa”, missä Mäntylä käyttää termejä talonpoika ja rahvas toistensa synonyymeinä. Vastaavaan yleistermin käyttöön päättyy myös Perttu Immonen teoksessaan *Suomen rahvaan historia* (2017), jota hän kuvaa tavallisten suomalaisten historiaksi. Tarkasteltujen kolmen suvun edustajistoon kuului niin talonpoikia, porvareita kuin papistoakin.

Jari Niemelä lähestyy teoksessaan *Talonpoika toimessaan* (2008) talonpoika-terminologiaa perinteisesti maatalouden sosiaalisten suhteiden kautta. Niemelä ei määrittele käyttämäänsä talonpoika -käsitettä, mutta tekstiin sisältyvän tulkinnan mukaisesti säätyläismaanomistajien alapuolelle sosiaalisesti sijoittuneet perintö- ja kruununtalolliset muodostivat 1700- ja 1800-luvuilla Suomen talonpoikaisväestön. Talonpoikaisryhmää tarkastellessaan Niemelä painottaa eroa talonpoikaiseksi yläluokaksi 1700-luvulla muodostuneiden ratsutilallisten ja muiden talonpoikien välillä. Verotusteknisistä tekijöistä johtuen ryhmien välinen juopa kasvoi 1800-luvulla Venäjän alaisuuteen siirtyneen Suomen ruotuarmeijan lakkauttamisesta huolimatta.

Perhehistoriallinen talonpoika

Talonpoikia ja talollisia demografis-yhteisöllisesti analysoiva perhehistoriallinen tutkimus on sivuuttanut sosiaalis-yhteiskunnallisen tarkastelun tavoin kyseisten toisiinsa limittyvien käsitteiden määrittämisen ja niiden käytön kriittisen tarkastelun. Väinö Voionmaa lähestyi jo yli vuosisata sitten *Suomen karjalaisen heimon historia* -teoksessaan (1915/1969) talonpoika -tematiikkaa suurperheen toiminnan näkökulmasta. Huomio keskittyi vallankäyttöön rinnastuneeseen isännyyteen, jonka Voionmaa katsoi suurperheiden ”sisällisen järjestyksen” mukaisesti kuuluneen säännöllisesti isälle. Veljesten välille rakentuneessa suurperhemuodossa talon isäntä ja isännöisyys saivat sen sijaan erilaisia merkityksiä kuin isän johtamassa perheessä.

Suomalaisen talonpojan perhehistoriallinen menneisyys on herättänyt kiinnostusta erityisesti itäisen suurperhelaitoksen kontekstissa. Varhaisempaan lähtökohtana olleet näkökulmat patriarkan johtamista väkirikkaista suurperheistä ovat monimuotoistuneet,

aateli
aatelisto
Ahvenkoski
Aleksanteri I
Alpo Silander
Anders Josef Europaeus
Anders Lizelius
arkistolaitos
baltiansaksalaiset
Edvard Rodhe
Eino Jutikkala
Emanuel Linderholm
Ernst Gustaf Palmén
etnologia
Eva Österberg
Fredrika Dorotea
Gabriel Rein
Heikki Ylikangas
Helsingin yliopisto
henkilöhistoria
Henrik Gabriel Porthan
Henrik Klaupeika Horn
Herman Lundström
Herman Råbergh
Hilding Pleijel
historia
historiakulttuuri
historiakuva
historiallinen kriminologia
historiankirjoituksen historia
historiankirjoitus
historiografia
Hjalmar Holmquist
Horn-suku
isoviha
Itä-Suomi
Jaakko Gummerus
Johan Bilmark
Johan Jakob Nordström
Johan Wilhelm Ronimus
Juhana-herttua
Juho Rudolf Koskimies
Kaarlo Blomstedt
kansanelämä
kansatiede
Karjala
Karl Adolf Appelberg
kirkkohistoria
kolmisäätyoppi
konservointi
kruunu
kulttuurihistoria
kuolemanrangaistus
Kustaa IV Adolf

kun tuoremmassa kotimaisessa tutkimuksessa Suomi on asemoitu länsi- ja itäeurooppalaisen perhe- ja kotitalousmallin väliselle raja-alueelle.

Magnus von Wrightin (1805–1868) akvarelli kuvaa aidantekoa ja kaskimaata 1800-luvun Viipurin läänissä. Lähde: Finna, Museoviraston kuvakokoelmat.

Talonpojan ja isännän rinnastuminen toisiinsa on johtanut aikaisemmassa sekä poliittis-sosiaalisessa että perhehistoriallisessa tutkimuksessa maskuliiniseen katsantokulmaan. Tämän seurauksena emäntien isännöimät maatilat ovat rajautuneet yleisesti tarkastelun ulkopuolelle. Varsinkin itäisemmän Suomen osalta puute on merkittävä, sillä esimerkiksi Viipurin Karjalassa naisleskien johtamien kotitalouksien määrä nousi 1700–1800-luvuilla suurimmillaan paikoin jopa kolmannekseen kaikista kotitalouksista.

Talonpoika negaationa

Talonpoikiin suomalaisessa historiografiassa usein rinnastuneet talolliset/tilalliset ovat esiintyneet perinteisesti vastapuolena tilattomaan väestöön keskittyneissä tutkimuksissa. Osapuolten välisten ristiriitojen kärjistymisen tai ainakin niiden laajempi julkitulo oli 1800-luvulla arkipäivää. Viljo Rasila kuvaa teoksessaan *Suomen torpparikysymys vuoteen 1909* (1961) torppareiden ja talollisten välisiä muun muassa 1860-luvulle ajoittuvia kansakoulujen rakentamista koskeneita kiistoja. (Torpparitutkimuksesta ks. Kirsi Laineen teksti tässä [blogissa](#)). Tapauksissa oli kysymys erimielisyydestä koskien maata omistamattomien torppareiden velvollisuudesta ottaa osaa yhteisiin rasituksiin. Rasilan mukaan ”Torppariväestön jäseniä yhdistivät samat yleiset tunnusmerkit, sama oikeudellinen asema [...], jotka kaikki erottivat heidät [...] ennen kaikkea heidän yhteisestä vastakohtastaan, vuokranantajista.” (Rasila 1961, 83)

Suomen 1800–1900-lukujen taitteen maatalouskysymystä tutkinut Matti Peltonen toteaa teoksessaan *Talolliset ja torpparit* (1992) talonpojan käsitteen samaistuvan Suomessa usein talollisiin, joilla oli ”oikeus äänestää ja tulla valituksi talonpoikaissäädystä” (Peltonen 1992, 272). Samalla Peltonen huomauttaa kuitenkin, että tavallisten talollisten yhteiskunnallinen asema oli 1800-luvun lopulla heikentymässä esimerkiksi erilaisten pienyrittäjien, maakauppiaiden ja kansankoulunopettajien muodostaessa merkittävän osan talonpoikaissäädyn valtiopäiväedustajista. Yhteisöllisesti Peltonen rinnastaa talolliset maanomistajiin.

Riikka Mieltisen ja Ella Viitaniemen toimittaman *Reunamailla* -teoksen (2018) johdannon mukaisesti ”hallinnollisesta ja kruunun näkökulmasta maaseudun tilaton väestö voidaan nähdä vastakohtana talonpojille, jotka omistivat tai pitivät hallussaan vakinaisella asukas oikeudella ja viljelivät verotettavaa maata (hemman).” Edelleen tilaton väki erosi ”maanomistuksen ja siihen liittyvien yhteisöllisten nautintaoikeuksien (esimerkiksi metsävarojen ja vesialueiden käyttö) sekä poliittisten oikeuksien, mutta myös velvollisuuksien, puutteella” talonpoikaissäädystä. (Mieltinen & Viitaniemi 2018, 11–12)

Tunnettu tuntematon talonpoika historiankirjoituksessa

Suomalainen maataloushistoria on lähestynyt talonpoika–talollinen-tematiikkaa valtiollis-yhteiskunnallisen toiminnan ja merkitysarvon sekä omistusoikeuskysymysten kautta. Oman osin välillisen huomionsa talonpojat ja

Kuurinmaa
lehdistö
lehdistöhistoria
lesket
Lund
luonnonväriaineet
luterilainen yhtenäiskulttuuri
maanluovutus
maanomistus
maataloushistoria
maatilaperimys
mahtivaltio
Martti Ruuth
Matthias Akiander
mentaliiteettien historia
mentaliiteettihistoria
metodologia
mikrohistoria
muinaismuistohallinto
muinaistutkimus
muistitieto
museot
nationalismi
oikeushistoria
papinlesket
papisto
perimyskäytänteet
Pohjoismaat
porvaristo
rajat
rauha
rauhansopimukset
rikoshistoria
Routledge
Ruotsi
Ruotsin valtakunta
sanomalehdet
sosiologia
sota
sotilasvaltio
Suomen historia
Suomen historiankirjoitus
Suomen suuriruhtinaskunta
Suomenkieliset Tieto-Sanommat
Suomi
suuri Pohjan sota
sääty
sääty-yhteiskunta
Taalainmaa
talollinen
talonpoika
talonpoikainen vapaus
talonpojat
tilaperimys

tilalliset ovat saaneet myös perhehistorian piirissä. Talonpojan historiografiaan sisältyvien linjanvetojen heterogeenisyydestä kertoo 1800-luvun lopun talonpoikaissäädyn tyypittely muiden säätyjen ulkopuolelle jäävien maanomistajien säädyksi. Talonpoika–talollinen-terminologian takaa erottuvat kolme merkitysryhmää määrittävät talonpojan (omistamansa) maan (maskuliiniseksi) viljelijäksi, tietyn sosiaaliryhmän edustajaksi sekä sääty-yhteiskunnan poliittisen ryhmän jäseneksi.

Talonpojan ja talollisen välinen rajanveto itsessään on jäänyt aikaisemmassa tutkimuksessa sumeaksi näiden toimiessa pääsääntöisesti toistensa synonyymeina. Samaan aikaan maataloushistorian talonpoikaikeskeisyydestä huolimatta talollisväestön poliittis-yhteiskunnallisen toimijuuden ulkopuolinen arkitodellisuus on jäänyt tutkimuksessa syrjään ennen kaikkea tilattomaan väestöön kohdistunutta käänteistä mielenkiintoa lukuun ottamatta.

Antti Räihä toimii dosenttina Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksessa. Hän johtaa muun muassa Koneen Säätiön rahoittamaa tutkimushanketta *Tilaperimyskiistat ja pauperismi. Maatilojen sukupolvenvaihdokset Suomessa noin 1700–1900*.

Internet -lähteet

Kielitoimiston sanakirja: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/> ("talonpoika")

SAOB: <https://www.saob.se/> ("bonde")

Suomen etymologinen sanakirja: <https://kaino.kotus.fi/ses/> ("talonpoika")

Kirjallisuus

Ganander, Christfrid, *Nytt finskt lexicon*. Alkuperäiskäsikirjoituksesta ja sen näköispainoksesta toimittanut Liisa Nuutinen. SKS / Kotimaisten kielten keskus 1997.

Haataja, Kyösti, Suomen talonpoika. Ylipainos *Maaseudun Tulevaisuudesta*. 1942.

Immonen, Perttu, *Suomen rahvaan historia. Kolmen suvun elämää keskialjalta 1800-luvulle*. Atena 2017.

Jutikkala, Eino, *Suomen talonpojan historia. Toinen, uudistettu ja lisätty painos*. SKS 1958.

Jutikkala, Eino, Tilalliset ja tilattomat. Teoksessa Viljo Rasila, Eino Jutikkala ja Anneli Mäkelä-Alitalo (toim.) *Suomen maatalouden historia I. Perinteisen maatalouden aika. Esihistoriasta 1870-luvulle*. SKS 2003.

Lönnrot, Elias, *Suomalais-ruotsalainen sanakirja*. Jälkimäinen osa, N–Ö. SKS 1880.

Miettinen, Riikka & Viitaniemi, Ella, Johdanto: Länsi-Suomen maaseudun tilattomat tutkimustehtävänä. Teoksessa Riikka Miettinen & Ella Viitaniemi (toim.) *Reunamailla. Tilattomat Länsi-Suomen maaseudulla 1600–1800*. Historiallisia Tutkimuksia 278. SKS 2018.

Moring, Beatrice, Land, Labour and Love: Household Arrangements in Nineteenth Century Eastern Finland – Cultural Heritage or Socio-Economic Structure, *The History of the Family* 4:2, 1999.

Mäntylä, Ilkka, Talonpoika yhteiskunnassa. Teoksessa Arno Rautavaara (toim.) *Sukupolvien perintö. Talonpoikauskulttuurin kasvu*. Kirjayhtymä 1985.

Norring, Petteri, Histories of the free peasant in Finnish and Swedish historical research, ca. 1800–1980. Teoksessa Miia Kuha & Petri Karonen (toim.) *Swedish and Finnish Historiographies of the Swedish Realm, c. 1520–1809. Shared Past, Different Interpretations?* Routledge 2023.

Partanen, Jukka, *Isän tuvasta omaan tupaan. Väestö ja kotitaloudet Karjalankannaksen maaseudulla 1750–1870*. Bibliotheca Historica 86. SKS 2004.

Peltonen, Matti, *Talolliset ja torpparit. Vuosisadan vaihteen maatalouskysymys Suomessa*. Historiallisia Tutkimuksia 164. SHS 1992.

toimijuus

torpat

Turku

Turun Akatemia

tutkimusetiikka

uuden ajan alku

Uudenkaupungin rauha

vaatetutkimus

vaatteet

valtionarkeologit

valtionrakennus

valtiosääntö

Vanha Suomi

varhaismoderni aika

Veli Verkko

Venäjä

verkatehdas

veronkanto

verotus

vertailu

Viipuri

Viro

vuorovaikutus

väitöskirja

väitöskirjat

väitösohjaaja

värit

värjärit

Åbo Akademi

Piilahti, Kari-Matti, *Aineellista ja aineetonta turvaa. Ruokakunnat, ekologiset taloudelliset resurssit ja kontaktinmuodostus Valkealassa 1630–1750*. Bibliotheca Historica 106. SKS 2007.

Rasila, Viljo, *Suomen torpparikysymys vuoteen 1909. Yhteiskuntahistoriallinen tutkimus*. Historiallisia Tutkimuksia LIX. SHS 1961.

Sirén, Kirsi, *Suuresta suvusta pieneen perheeseen. Itäsuomalainen perhe 1700-luvulla*. Bibliotheca Historica 38. SKS 1999.

Soininen, Arvo M., *Vanha maataloutemme. Maatalous ja maatalousväestö Suomessa perinnäisen maatalouden loppukaudella 1720-luvulta 1870-luvulle*. Historiallisia Tutkimuksia 96. SHS 1974.

Suomen talonpoikaishuokan ja maatalouden historiaa. Esittäneet A. R. Cederberg et al. Otava 1936.

Voionmaa, Väinö, *Suomen karjalaisen heimon historia*. WSOY 1969 (1915).

Waris, Elina *Yksissä leivissä. Ruokolahtelainen perhelaitos ja yhteisöllinen toiminta 1750–1850*. Bibliotheca Historica 48. SKS 1999.

Pvm. 16.2.24

Tunnisteet: 1800-luku, historiografia, maataloushistoria, Suomi, talollinen, talonpoika, varhaismoderni aika

Uudemmat tekstit

Etusivu

Vanhemmat tekstit

Tilaa: Blogitekstit (Atom)

Teema: Picture Window. Sisällön tarjoaa Blogger.